

AUDİTOR ETİKASI VƏ PEŞƏKAR DAVRANIŞ

Cəfər Həsənov
Nazim Axundov

KONSEPTUAL ƏSASLAR

- ▶ **1.**Konseptual əsaslar isə təməl prinsiplərinə riayət etməmə təhlükələrini, təhlükələrin qiymətləndirilməsi, habelə təhlükələri aradan qaldırmaqla və ya məqbul səviyyəyədək azaltmaqla onlarla bağlı müvafiq **tədbirlərin** görülməsini, bu tədbirlər isə **tələbləri** və **tətbiqetmə materiallarını** müəyyən edir.
- ▶ Peşəkar mühasiblərin, auditorların fəaliyyət göstərdiyi şərait müzakirədə qeyd edildiyi təməl prinsiplərinə riayət etməmə təhlükəsini yarada bilər.
- ▶ Bunun üçün peşəkar mühasib, auditor Konseptual əsasları tətbiq edərkən:
 - ▶ -hər şeylə maraqlanmalıdır;
 - ▶ -peşəkar mühakimə yürütməlidir;
 - ▶ -məntiqli və məlumatlı üçüncü tərəf təhlilindən istifadə etməlidir.

► **Hər şeylə maraqlanma**

- Hər şeylə maraqlanma konseptual əsasların düzgün tətbiq edilməsi üçün zəruri olan məlum faktlar və şəraitlər haqqında anlayış əldə etmək üçün ilkin şərtədir. Belə ki:
- - həyata keçirilən peşəkar fəaliyyətin xüsusiyyətini, həcmi və nəticələrini nəzərə alaraq, əldə edilən məlumatların mənbəyinin, müvafiqliyinin və yetərliliyinin nəzərdən keçirilməsi;
- - əlavə araşdırmaya və ya digər tədbirlərin lazım olmasına hazır və xəbərdar olma

► **Peşəkar mühakimənin yürüdülməsi**

- Peşəkar mühakimə fəaliyyətin xüsusiyyəti və əhatə dairəsini, maraq və münasibətləri nəzərə almaqla, faktlara və şəraitə uyğun müvafiq təlim, peşəkar bilik, bacarıq və təcrübənin tətbiq edilməsini nəzərdə tutur.

► **Məntiqli və məlumatlı üçüncü tərəf təhlili**

- Məntiqli və məlumatlı üçüncü tərəf təhlili başqa tərəfin eyni nəticəyə gəlib-gəlməməsinin peşəkar mühasib tərəfindən nəzərdən keçirilməsidir. Bu cür təhlil məntiqli və məlumatlı üçüncü tərəfin nöqteyi-nəzərindən aparılır. Auditor nəticə çıxararkən ona məlum olan və ya məlum olması məntiqəuyğun olaraq ehtimal edilən bütün müvafiq faktları və şəraitləri məntiqli və məlumatlı üçüncü tərəf qiymətləndirir.

- ▶ **2. Təhlükələrin müəyyən edilməsi**
- ▶ Şirkət (auditor) təməl prinsiplərinə riayət etməli, müstəqil olmalı və müstəqilliklə bağlı təhlükələri müəyyən etmək, qiymətləndirmək və onlarla bağlı tədbir görmək üçün *konseptual əsasları* tətbiq etməli, təməl prinsiplərinə riayət etməmə təhlükələrini müəyyən etməlidir. Aşağıdakıları qeyd etmək olar:

- ▶ - xidmət haqqı və mükafatlandırmanın digər növlərinin səviyyəsi və xüsusiyyəti bir və ya bir neçə təməl prinsipinə riayət etməmə ilə bağlı şəxsi maraq təhlükəsi yarada bilər;
- ▶ - Şirkətin (Auditorun) qiymətləndirmə və ya təzminat siyasəti şəxsi maraq təhlükəsi yarada bilər;
- ▶ - .Audit sifarişçisindən hədiyyələr və qonaqlıqların qəbul edilməsi şəxsi maraq, yaxınlıq və ya hədələnmə təhlükəsi yarada bilər;
- ▶ - Audit sifarişçisi ilə məhkəmə prosesi başladıldıqda və ya gözlənildikdə, şəxsi maraq və hədələnmə təhlükələri yaranır;
- ▶ - Audit sifarişçisinə maddi marağın olması şəxsi maraq təhlükəsi yarada bilər.
- ▶ - Audit sifarişçisi ilə kredit və ya kredit zəmanəti şəxsi maraq təhlükəsi yarada bilər.
- ▶ - Audit sifarişçisi və ya onun rəhbərliyi ilə yaxın işgüzar münasibətlər şəxsi maraq və ya hədələnmə təhlükəsi yarada bilər.

- Sifarişçinin heyəti ilə ailə münasibətləri və ya şəxsi münasibətlər şəxsi maraq, yaxınlıq və ya hədələnmə təhlükəsi yarada bilər;
- Audit qrupunun üzvü son zamanlarda audit sifarişçisinin direktoru və ya vəzifəli şəxsi və ya işçisi kimi fəaliyyət göstərmişdirsə, şəxsi maraq, özünüyoxlama və ya yaxınlıq təhlükəsi yarana bilər;
 - Audit sifarişçisinin direktoru və ya vəzifəli şəxsi kimi fəaliyyət göstərməsi özünüyoxlama və şəxsi maraq təhlükəsi yaradır;
 - Audit sifarişçisi ilə əmək münasibətləri şəxsi maraq, yaxınlıq və ya hədələnmə təhlükəsi yarada bilər;
 - Heyətin audit sifarişçisinə ezam olunması özünüyoxlama, havadarlıq və ya yaxınlıq təhlükəsi yarada bilər;
 - Hər hansı bir şəxs audit tapşırığının yerinə yetirilməsində uzun müddət iştirak etdikdə, yaxınlıq və şəxsi maraq təhlükələri yarana bilər;

Ümumi xidmət haqları – xidmət haqlarından asılılıq

Audit rəyini bildirən şirkət tərəfindən audit sifarişçisindən alınan ümumi xidmət haqları həmin şirkətin ümumi xidmət haqlarının böyük bir hissəsini təşkil etdikdə, həmin müştəridən alınan audit üzrə və digər xidmət haqlarından asılılıq və onları itirmək ehtimalı ilə bağlı narahatlıq şəxsi maraq təhlükəsinin səviyyəsinə təsir göstərir və hədələnmə təhlükəsi yaradır.

3. Təhlükələri aradan qaldırmaqla bağlı tədbirlərin görülməsi **İctimai maraq subyekti olmayan audit sifarişçiləri**

Beş il ardıcıl olaraq ictimai maraq subyekti olmayan audit sifarişçisindən alınan ümumi xidmət haqları şirkət tərəfindən alınan ümumi xidmət haqlarının 30%-dən çoxunu təşkil etdikdə və ya təşkil edəcəyi ehtimal edildikdə, şirkət, aşağıdakı tədbirlərdən hər hansı birinin yaranmış təhlükələri məqbul səviyyəyə endirmək üçün ehtiyat tədbiri kimi aşağıdakıları etməlidir:

- (a) Beşinci ilin maliyyə hesabatları üzrə audit rəyi təqdim edilməzdən əvvəl maliyyə hesabatları ilə bağlı rəy bildiren şirkətin üzvü olmayan peşəkar mühasibə beşinci ilin audit yoxlamasını təhlil etməyi tapşırmaq; yaxud
- (b) Beşinci ilin maliyyə hesabatları üzrə audit rəyi təqdim edildikdən sonra və altıncı ilin maliyyə hesabatları üzrə audit rəyi təqdim edilməzdən əvvəl maliyyə hesabatları üzrə rəy bildiren şirkətin üzvü olmayan peşəkar mühasibə və ya peşəkar quruma beşinci ilin audit yoxlamasını təhlil etməyi tapşırmaq.

İCTIMAI MARAQ SUBYEKTI OLAN AUDIT SIFARIŞÇILƏRI

- ▶ İki il ardıcıl olaraq ictimai maraq subyekti olan audit sifarişçisindən alınan ümumi xidmət haqları şirkət tərəfindən alınan ümumi xidmət haqlarının 15%-dən çoxunu təşkil etdikdə və ya təşkil edə biləcəyi ehtimal edildikdə, şirkət, ikinci ilin maliyyə hesabatları üzrə audit rəyi verilməzdən əvvəl tapşırığın keyfiyyətinin təhlilinin məqsədlərinə uyğun olan və maliyyə hesabatları üzrə rəy bildirən şirkətin üzvü olmayan peşəkar mühasib tərəfindən həyata keçirilən təhlilin ("rəy öncəsi təhlil") təhlükələri məqbul səviyyəyə endirmək üçün ehtiyat tədbiri ola biləcəyini müəyyən etməlidir.

Şəxsi maraq təhdidi

Şəxsin (auditorun) uzunmüddətli müştərisini itirmək narahatlığı, rəhbərlikdə təmsil olunan şəxs və ya idarəetmə məsələlərinə görə məsul olan şəxslərlə yaxın şəxsi münasibət qurmaq marağı nəticəsində yarana bilər. Bu auditorun düzgün olmayan qərar qəbul etməsinə təsir göstərə bilər.

Uzun müddət audit qrupunun üzvü olan şəxsin yaratdığı tanışlıq və şəxsi maraq təhdidlərini aradan qaldıra biləcək tədbir kimi həmin şəxsin audit qrupundan kənarlaşdırılması ola bilər.

▶ Aravermə dövrü

- ▶ - Əgər şəxs 7 məcmu il ərzində audit rəhbəri funksiyasını yerinə yetirmişdirsə, ardıcıl 5 il aravermə dövrü tətbiq edilməlidir;
- ▶ - Şəxs auditin keyfiyyətinin yoxlanılmasına cavabdeh kimi təyin edildikdə və yeddi məcmu il ərzində həmin funksiyanı yerinə yetirmişdirsə, ardıcıl 3 il aravermə dövrü tətbiq edilməlidir;
- ▶ Bu qeyd olunanlardan fərqli aparıcı audit rəhbəri funksiyasını yerinə yetirmişdirsə, ardıcıl 2 il aravermə dövrü tətbiq edilməlidir.
- ▶ Şəxs aparıcı audit rəhbəri funksiyalarının birləşdirilməsini yerinə yetirmişdirsə və dörd və ya daha çox məcmu il ərzində aparıcı audit rəhbəri funksiyasını yerinə yetirmişdirsə, ardıcıl 5 il aravermə dövrü tətbiq edilməlidir.

- ▶ Qanun və ya normativ aktlarla müəyyən edilmiş daha qısa müddətli aravermə dövrü də müəyyən edilə bilər. Belə ki, Qanunverici və ya idarəetmə orqanı aparıcı audit rəhbəri üçün 5 ardıcıl ildən az müddəti aravermə dövrü kimi müəyyən etmişdirsə, həmin dövrdən daha çox olan müddət və ya üç illik müddət müvafiq davamətmə dövrü 7 ildən çox olmamaq şərti ilə ardıcıl 5 illik aravermə dövrü ilə əvəzlənə bilər.
- ▶ Müvafiq aravermə dövrü ərzində şəxs fəaliyyətlərə qoyulan məhdudiyyətlərə görə:
 - ▶ -audit qrupunun üzvü ola və ya audit işinin keyfiyyətinə nəzarət edə bilməz;
 - ▶ - audit təsir edən texniki və ya spesifik sahə ilə bağlı məsələlər, əməliyyatlar və ya hadisələrlə əlaqədar audit qrupu və ya müştəri ilə məsləhətləşmələr apara bilməz
- ▶ Audit müştərisinə göstərdiyi peşəkar xidmətlərə rəhbərlik etmək və ya onları əlaqələndirmək və ya şirkət və ya şəbəkə şirkətinin audit müştərisi ilə münasibətlərinə nəzarət etmək üçün məsuliyyət daşıya bilməz.

